

BİBLİYOGRAFYA

URIEL HEYD, *Studies in Ottoman Criminal law (Osmanlı ceza kanunu hakkında incelemeler)*, edited by. V. L. Ménage, Oxford at the Clarendon Press 1973, XXXII 340.

Osmanlı teşkilât ve idare sisteminin en temel kaynaklarından biri kanunnamelerdir. Kanunnameler, bunların da üstünde olarak birer hukuk belgesidirler. Osmanlı devleti ikili bir hukuk sistemine sahiptir. Biri şeri hukuk diğeri idare, maliye, ceza ve muhtelif hukuk sahalarına ait olan örfi hukuk. Osmanlı devlet adamları bu iki ayrı hukuk sahasını birleştirmeye mümkün olduğu kadar gayret etmişler ve hiç olmazsa her ikisini ilgilendirebilecek konularda tezada düşülmemesine çalışmışlardır. Devletin kuruluşundan beri suç işleyenler için şeriat ile tam bir uygunluk halinde bulunan kanunlar vazedilmiştir. Diğer yandan, vazedilmiş bazı kanunnameler de, reayanın mahallî idareciler ve timar sahiplerinden vukubulacak şikâyetlere göre cezaî mahiyette hükümler ihtiva ettiği de dikkati çekmektedir.

Osmanlı ceza ve mali kanunnamesinin en eski metni ilk defa Friedrich Kraelitz-Greifenhorst tarafından yayımlanmıştır (Kanun-name Sultan Mehmeds des Eroberers, Die ältesten Osmanischen Straf-und Finanzgesetze, MOG, 1 (1921-1922), 13-48). Fatih kanunnamesi 1453 de İstanbul'un fethinden hemen sonra tertip edilmiş, fakat elde bulunan metin 1488 Haziran ayının 2 si ile 10 u arasında kopya edilmiştir. Bazı araştırmacılar bu hususta farklı görüşler ortaya atmışlardır. Buna göre, Kraelitz'in yayınladığı metindeki kanunlardan hiç birinin 1453 tarihinde veya civarında yazılmış olduğunu tespit edecek ip uçları mevcut değildir. Bu bakımdan Fatih kanunnamesini tarihlemek şimdilik mümkün değildir. Fatih kanunnamesinin ilk üç faslı ceza hukukuna dair hükümleri ihtiva etmektedir. Dördüncü fasıl vergi ve rüsumlarla ilgilidir.

Elimizdeki eserin müellifi olan Uriel Heyd Osmanlı ceza hukukunun en önemli metinlerini yıllar süren araştırma sonucunda tespit etmiş ve çok titiz bir çalışma sonunda XVII. yüzyıl sonlarına kadar mevcut metinleri incelemiş, fakat bu çalışmasının sonuçlarının yayın alanına intikal ettiğini göremeden vefat etmiştir. Bu eserin ortaya çıkmasında ve yazarın tamamlamaya vakit bulamadığı eksiklikleri tamamlayarak ortaya çıkmasında V. L. Ménage en az U. Heyd kadar gayret sarfetmiştir.

Eser, kullanılan eserlerin kısaltma listesi (XV-XXVIII), görülen kanunname metinlerinin bulunduğu kütüphanelerin listesi (XXIX-XXX) ve metinde uygulanan transliterasyon (XXXI-XXXII) ile başlamaktadır. Burada Türkçe yayınlanan İslâm Ansiklopedisinde uygulanan sistem uygulanmıştır.

Karadağ ve Kefalonya hristiyanları için kanunnamelerde bulunan ceza hükümlerinin II. Bayezid devrinde vazedildiği hakkında kesin bir bilgi söylenememektedir. Burada zikredilen vergi cinsleri Fatih ve II. Bayezid kanunnamelerinde bulunanların aynıdır. Bu şekilde ceza maddeleri bulunan bir diğer vilâyet Karadağ olup buna ait kanunname metni 1523 tarihli Karadağ tahrir defterinde bulunmaktadır. Ceza kanunnamelerine ait maddeleri ihtiva eden bir diğer malzeme de çoğu

nişan şeklinde verilmiş hükümlerden ibaret olan siyasetnamelerdir. Bunlar bir idâri bölgede kanunu ihlal eden kimselerin nasıl cezalandırılacakları hususlarına ait talimatnameleri ihtiva etmektedirler. Ceza kanunnameleri malzemelerinden birini II. Bayezid'in ceza kanunu teşkil eder. Buna Kanunî Sultan Süleyman— ve XVII. yüzyıla ait bir ceza kanunnamesi metinleri ilâve edilmelidir. İşte Osmanlı ceza kanunnamesine esas olan kanunname metinleri Fatih, II. Bayezid, Kanunî ve XVII. yüzyıla ait metinlerdir. Bu 6 kanunname metninin Türkiye ve Avrupa kütüphanelerinde bulunan çeşitli nüshaları (s. 33-37) bu kısmın ekini teşkil ediyor.

Osmanlı ceza kanunnamesi, Osmanlı İmparatorluğunun her tarafında yürürlükte olduğu sırada bazı ceza maddelerinde eyâlet kanunnamelerine dercedildiği görülmektedir. Sancak kanunnameleri, ait oldukları sancakların tahrir defterleri içinde bulunmaktadır. Evvelce Dülkadirli, Akkoyunlu ve Memlûk devletleri hâkimiyetinde bulunmuş olan eyaletlerde bazı malî ve idâri metinler muhafaza edilmekle beraber, kısa bir geçiş devresini takiben Osmanlı ceza kanunu uygulanıyordu. Keza, bazı Balkan memleketlerinde başlangıçta mahallî hıristiyan kanununun yürürlükte bırakıldığı görülüyor. Eyâlet kanunnamelerinde dercedilmiş olan ceza listesinin bazı hususları Osmanlı ceza kanunnamesinde zikredilmemiştir. Farklı ceza nizamlarını ihtiva eden yegâne eyalet kanunu Mısır kanunnamesidir. Fakat Anadolu'da Osmanlı olmayan yegâne ceza kanunu kaynağı, Dülkadirli kanunnamesi metni içinde bulunmaktadır. Bununla beraber Dülkadirli kanunu ilk bakışta Osmanlı ceza kanunnamesi ile dikkate şayan bir benzerlik gösterir.

Bunu takiben ortaya konan kanunname metnine esas olarak Manisa Genel kütüphanesindeki nusha alınmıştır. Kanunî devrine ait olan bu kanunname metni için aynı gruptan diğer (Üniversite, Münih, John Rylands kütüphanelerindeki) nüshalar kullanılmıştır. Bu suretle meydana getirilen tenkidli metin bu hususta yapılacak araştırmalara sağlam bir temel teşkil edecektir (s. 56-93). Eski Türkçe kanunname metnini müteveffa Uriel Heyd'in uzun bir zaman sarfından sonra İngilizce'ye yaptığı metnin tercümesi takip etmektedir (s. 95-131). Keza Dülkadir ceza nizamlarının tercümesi de Başbakanlık Arşiv genel müdürlüğünde bulunan tapu defterlerindeki kanunname metinlere dayanılarak yapılmıştır (s. 132-147). Osmanlı ceza kanunnamesi zaman zaman bir takım değişikliklere uğramıştır. Şerî kanun ile çelişki halinde olan hususlarda, "emr-i şerif" muteberdir kanunu yoktur ibâresi bazı kanun maddelerinde açıklama olarak verilmiştir. Bunlar daha sonra yapılmış ilâveler ve düzeltmelerdir; fakat, Kanunî'den evvelki ceza kanunname metinlerinde bulunmaktadırlar. Bununla beraber XVI. yüzyılın ikinci yarısında ceza umdelerinin fazla rağbet görmediği dikkati çekiyor. Ceza kanunnamelerini yerleştirmek için adaletnameler de bulunan hükümet beyânları bu konuda yapılan çalışmalarını göstermektedir. Diğer bir deyim ile adaletnameler hükümet otoritesinin aynı zamanda ceza hukukunun kesin bir şekilde yerleşmesi hususunda devletin gayretlerinin ifadesidir. Ceza kanununun itibarını kaybetmesi ceza hukuku sahasında şeriatın itibar kazanmasına sebep oldu. Osmanlı ceza kanunnamesindeki ceza hukukunun çeşitli maddeleri Kraeitz'in yayınladığı metin, Mehmed Arif'in yayınladığı metin ve Başbakanlık Arşivinde Dülkadirli kanununa ait metinler karşılaştırılmak sureti ile ceza hukuku maddeleri bir dizin halinde tertip edildiği zaman, bu hukukun, devrin

şartlarına göre ceza hukukunun hangi mes'eleleri kapsamına aldığı ve muhtevası daha iyi anlaşılmalıdır (s. 158-163).

Osmanlı imparatorluğunda ceza kanunu ve hukuku ile ilgili olarak bunu uygulayan teşkilât ve organların da üzerinde durmak yerinde olacaktır. Osmanlı imparatorluğunun ceza hukukunun idaresinde ilk mütalâa edilecek husus kanun'un bizzat kendisidir. Burada önce kanun kelimesinin Osmanlı cemiyetinde ve kaynaklarında hangi şekillerde kullanıldığı ve ne gibi manalar aldığı üzerinde durulmak icab eder. İlk olarak, burada kaydedildiği gibi kanun anlamında kullanılışı, ikincisi hükümdarın hükmü, talimatı, emri anlamına gelişi, üçüncü olarak muayyen mes'eleler hakkında düzenlenmiş mecmua veya kanun külliyyatı, dördüncüsü şer'e aykırı olan lâik devlet kanununun bütün müesseseleri kastedilmektedir. Adaletnameler, muayyen hususlarda alışlagelmiş gelenekler demek olan örf, kanun kelimesinin eş manası olarak kullanılmıştır. Örf kelimesinin bir esas manası "adaletler, inanışlar kanunu" olmakla beraber, bu kanun genel olarak yazılmamış veya ancak gerekli olduğu zaman yazılmıştı. Osmanlı imparatorluğunda kanunlar, prensip bakımından onu vazeden hükümdarın zamanında geçerli idi. Yeni hükümdarın tahta geçişi ile birlikte fermanlar, ahidnâmeler olduğu kadar kanunların da yeniden onaylanması icab etmekte idi. Bununla beraber, siyasi, iktisadî ve içtimai şartların baskısı altında gerekirse değişiklikler yapılabilir veya yeni bir tanesi hazırlanabilirdi. Kanunda önemle belirtilen husus ahalinin idareciler tarafından "zulm ve taaddî" altında tutulmamaları idi. Bunun delillerini, kanunname muhtevasında, aynı zamanda siyasetname ve adaletname metinlerinde görmek mümkündür. Cezaya ait öngörölmüş maddeler diğeri Osmanlı kanunnameleri ile mukayese edildiğinde nisbeten modern kanun kodlarına benzediği görölmektedir. Diğeri kanunnameler gibi olmayarak ceza kanunnamesi, bütün eyaletlerde istisnasız yürürlüktedir. Bu bakımdan ceza kanunu daha iyi tanzim edilmiş ve nisbeten daha iyi teşkil edilmiştir. Bununla beraber muhtelif bölümler arasında tezdalar, tekrarlar, bazı noktalarda tamamlanmamış hissini veren hususların olması bakımlarından diğeri kanunlarla aynı yetersizlikleri paylaşmaktadır. Meselâ bölümler numaralanmamış olduğu gibi, kesin olarak birbirlerinden de ayrılmamışlardır. En önemli olan husus cürüm, cinayet, delil gibi genel ve temel prensiplerde ayrıntılı bir inceliğe sahip değildir. Keza kasdî ve kazaen yapılmış cürümler arasında sistematik bir ayırım yapılmamıştır. Bir diğeri önemli nokta da, Osmanlı ceza kanunu şeriat gibi, diğeri sahalara ait kanunnameler ile açık ve seçik bir ayırım, farklılık göstermemektedir. Bununla beraber, genellikle, cürümlerin ceza nizamı üç veya dört fasla ayrılmıştır. Yalnız ceza kanunnamesinin elde mevcut en son versiyonu onları "siyaset kanunları" adıyla bir başlık altında gruplandırmaktadır. Netice olarak Osmanlı imparatorluğunda ayrı ceza mahkemelerinin olmadığı da belirtilmelidir.

Şeriatı tamamlamak, nazarı olarak, sınırlı sahalarda ilâvelerde bulunmak şeklinde tasavvur edilmiş olup hiç bir zaman onun üstüne çıkması onu bertaraf etmesi düşünölmemiştir. Ceza kanunu, şeriat ile tezdad halinde dahi olsa yerleşmiş âdetleri dikkate almaktadır. XVI. yüzyılın ileri gelen şeyhülişlâmları - İbn Kemal, Ebussuud gibi- kanunların, şeriat ile tam bir mutabakat halinde olması için büyük gayretler sarfetmişlerdir. Şeyhülişlâmlar cezaî maddelerde bile fetvalarını kanunlara istinad ettirdiler. Bununla beraber bazı meşhur şeyhülişlâmlar kanunun bazı

muayyen kaidelerine açıkça muhalefet etmişlerdir. Meselâ, İbn Kemal ceza kanunu ile ilgili olarak verdiği fetvalarından birinde, beyan etmektedir ki, örf'e uygun olarak bir kimsenin idamı için ehl-i örf'e hüccet veren bir kadı, bu cezalandırma şeriata aykırı ise suç işlemektedir; bu şeyhülislâm bazen şeriat ile tezad halinde olan örf menşeli bir kanunu yürürlükten kaldırmaya çalışmıştır; onlara göre, o hiç bir zaman iddia edildiği manada değildir. Osmanlı ceza kanunnamesi cezalandırılacak suçları ve cezaların bir sıralamasına sahip değildir. Onların çoğunluğu ayrı ayrı verilmiş fermanlarda bulunmaktadır. Bunun sebebi belki de kanunname metinlerinin tam bir kanun kodu şeklinde olmamasıdır; bir diğer sebebi de belki onların idarecilerin ve hükümetin diğer icra organları üzerine vazedilmiş nizamlar gibi kabul edilmiş olmalarıdır.

Normal şer'î cezaların ötesine giden cezaların verilmesinde hükümdar ve sadrazam fetva verilmesi için şeyhülislâma müracaat ederlerdi. Ölüm cezasının tasdikinin şeriata uygun olması gerekiyordu. Bu bakımdan bu şekilde verilmiş fetvaların bir kısmı efkâr-ı umumiyenin düşüncelerine aykırı düşmekte; şeyhülislâmlar bazen bu şekilde fetva vermeye hükümdar tarafından zorlanmaktaydılar. Bununla beraber genel olarak şeyhülislâmın hükümdar ve sadrazamın bu şekilde vuku bulan bazı müracaatlarını reddettiklerine de işaret edilmelidir; ağır bir cezanın hukukî gerekçesini tel'in etmek demek olan, fetva verirken bazı hususlardada bu cezayı onaylamayı reddetmektedirler. Meselâ Ebussuud Efendi idam edilmiş kölelerin mallarının müsadere edilmesinin, çocuklarının ve ailelerinin köle yapılmasının kanuna ve şer'e aykırı olduğunu ifade etmiştir.

Osmanlı ulemasının çoğunluğu, şerî olmayan hukuk kaidelerine az rağbet etmişlerdi; aynı zamanda ehl-i örf de kanun nazariyeleri hususunda fazla fikir sahibi değil idiler; diğer bir ifade ile kanunun şeriat ile münasebeti ve kanunun temel prensipleri onların fazla ilgisini çekmemiştir; bu sebeple Osmanlı fıkhnın gelişmesine yol açmıştır. Meselâ hırsızlık iki bakımdan suçtur; biri şeriata göre Tanrının hakkına tecavüz, diğeri insanın hakkına tecavüz olduğundan dolayı suçtur. Bu bakımdan çalınan mal sahibine iade edilmeli ve suçlu cezalandırılmalıdır. Diğer taraftan adam öldürme ve yaralama ise bir kimsenin hakkına ve hayatına tecavüzdür. Onun için yaralanan kimse veya öldürülenin varisleri kısas istemek veya diyet istemek hakkına sahiptirler. Meselâ kadı önünde birbirlerini tecavüzle itham eden iki kişi de mahkûm edilmektedir. Bu bakımdan adam öldürme, yaralama ve hırsızlık gibi suçlar Allaha karşı olmasa da devlete, cemiyete ve saltanat hakkına tecavüz olarak telakki edilmiştir. Cezaların hükme bağlandığı yerler olarak mahkemeler üzerinde de durmak gerektir. Osmanlı imparatorluğunda kadıları ve idaredeki valilerin fonksiyonları XVII. yüzyıldaki bir kanunname ile temel bir hükme bağlanmıştır. Kadılar şeriatın uygulayıcısı olmakla beraber memleket nizamı ile ilgili maddeleri tespit etmekle de görevlidirler; bunlar reayanın müdafaa ve himayesi, hafif veya ağır cezaların suçlulara tatbikinden sorumlu idarecileri denetmektedirler. Beğlerbeylerin durumu eyaletlerinde, tıpkı sadrazamların bütün imparatorluk içindeki durumuna benzer; bu bakımdan, onun gibi, zulm ve taaddiyi reaya üzerinden kaldırmak ve şeriat kanununu icra etmektedirler. Beğlerbeğler buldukları eyâlet divanlarında gelen davaları bazı hallerde duyarlar, kadıların kararlarının ne şekilde hüküm verdiklerine de şahid olurlardı. Hatalı uygulamaya maruz kalmış kimseler hüküm-

darâ müracaat ederek durumlarının teftiş edilmesini isteyebilirlerdi. Bu gaye ile İstanbul'a giderek mahallî salahiyetlilere hitaben haklarının iadesi zımında bir ferman temin etmeye çalışırlardı. Halkın genel şikâyetine maruz kalan sancakbeyi, beylerbeyi, mütesellim v.s. gibi idarecileri hükümdar bazen doğrudan doğruya azleder, bazen de başka yere naklederdi. Kanunların uygulayıcısı olarak kadıların bazı suiistimallerinden bahsedilmektedir. Bu, onların muayyen maaşlarının olmasından ileri gelmektedir. Gayet tabii burada arpalık sahibi yüksek dereceli kadılar bahis konusu değildir. Alelade kadılar yaptıkları muamelelerden hüccet akçesi, sicil akçesi, sicil sureti v.s. gibi tespit edilmiş akçeler alırlardı. Bu bakımdan gelirlerini artırmak için kadılar bir çok davaların kendi mahkemelerinde görülmesine gayret etmişlerdir. Bundan sonraki devirlerde kadıların bölgelelerinde devre çıkmak âdeti bu zaruretle ortaya çıkmıştır. Devre çıktıkları zaman artık aldıkları paralar devrin şartlarına göre verilmesi gerekenin çok üstünde idi. XVII. yüzyılda kadılar büyük şehirlerde bir yıl için, kasabalarda iki yıl için tayin edilmekte idi. Bu kısa zamanda ise mümkün olduğu kadar fazla para kazanmayı hedef tutan bir tutumun belirmeye başladığı görülmektedir. Kadıların suiistimallerinin artması halkda adalet fikrine itimadı sarsan bir durum yaratmıştır.

Gayr-ı müslimlerle ilgili olarak, Osmanlı hukuk mahkemeleri, cemaatların üyeleri ile alakalı ceza hususlarında sınırlı durumda idi. Yani ortodoks patriği ve metropolitleri cemaatları mensuplarına afaroz, dinî cenaze merasimi yapmama, kilise hizmetlerinde ihraç gibi muayyen cezalar verebilirlerdi. Gayr-ı müslim reayayı ilgilendiren muayyen hususlar normal mahkemelerde değil fakat Divan-ı humayun veya Vezir-i azam divanında görüşülürdü. Osmanlı imparatorluğundaki yabancılara, ceza hukuku ile ilgili olarak muayyen muafiyetler verilmiştir. Bir yabancı bir Osmanlı tebaayı yaralarsa onun davası normal mahkemelerde değil sadrazamın veya sadaret kaymakamının başkanlığındaki bir divan önünde görülürdü. Yabancı büyük elçiliklerin kendi hapisaneleri vardı.

Osmanlı ceza kanununa göre bir çok hallerde suçlunun tevkifinde mesuliyet polis görevi yapan görevlilerin değil muayyen şahıslarındı. Cinayet, tecavüz, hırsızlık gibi hususlarda, vakanın cereyan ettiği yer civarında yaşayan halk, mütecavizi bulup teslim etmek mecburiyetindeydi. Daha genel bir diğer kaide; firar halinde bulunan bir cinayet sanığını onun akrabası, taallukatı bulup teslim etmek mecburiyetindeydi. Suçlu aynı şekilde timar sahipleri ve bölge idarecileri tarafından öncelikle aranır; suçlu bir diğer sancağa kaçmışsa gönderilen ases, muh-zır veya yasaqçı onu bulup geri getirmeye memur olurdu. Daha evvel söylendiği gibi, Osmanlı ceza kanunnamesi, çeşitli cürümlerin dereceleri için sistematik bir ayırımı sahip değildir. Yalnız "cürm-i galiz" ile "ta'zir" arasında belli bir ayırım yapılmıştır. Diğerleri "hurde" veya cüz'î cerayim, madun şenayi, madun cerime olarak bir üçüncü grup suç cinsini teşkil ederler; bazı cezalar bedel vererek bertaraf edilebilirdi. Fakat her suç için bu tatbik edilemez. Sürgün, hapis, gemilerde kürek çekmeye mahkûm etme, diyet (kan parası) Osmanlı ceza kanunnamelerinde uygulanan cezaların belli başlılarını teşkil etmektedir.

Bazı islâm kanunları nezdinde "ta'zir" ve hudud cezaları, "zerc ve istislah" yolu ile suçları azaltmak ve cemiyeti ıslah etmek gayesini gütmektedir. Osmanlı kanunları ve emir-nâmeleri bu hususta kesin bir ayırım yapmaktadırlar. Onlara

göre bir mütecevizi kanunun ön gördüğü şekillerde cezalandırmaktan gaye onun nefisini ıslah etmektir. İdam veya suçlunun bir elini kesmek gibi ağır cezalardan gaye bu işe tevessül edecek diğer kimselere ibret olması ve memleketin nizamı için tebaanın emniyeti ve memleketin bu gibi şeylerden temizlenmesi için yapıldığı belirtilmektedir. Bir şahsın hukukî hakkını vermek demek olan kısas, keffare gibi tamamen dinî cezaların konusunu teşkil eder.

Osmanlı ceza hukukunun menfi hususları üzerinde şimdiye kadar ilmi olarak fazla durulmamıştır. Bir şahsın hayatına, haysiyetine ve mülküne az kıymet verilmiştir. Cezalandırma hususu çoğunlukla sert ve haşin bir şekilde icra edilmekteydi. Şüphe çoğunlukla bir delil vasfını kazanmaktadır. Bir batılı seyyahın haklı olarak işaret ettiği gibi Osmanlı adaleti, bir suçtan dolayı itham edilen iki sanıktan, suçlu ve müteceviz olan kaçar, fakat masum cezalandırılırdı; bu telakki de sanık masum da olsa gerçekten suçlu ise bu misal teşkil eder diye katledilirdi.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız, eserin ikinci bölümünü teşkil eden Osmanlı imparatorluğunda ceza hukuku idaresi başlığını taşıyan ve eserin yarısını teşkil eden kısımdır (s. 167-313). Buna "Kaynaklar üzerinde not" (s. 314-316), "Hindistan'da ceza kanunu" (s. 317-318) başlıkları altında iki ek konmuştur. Eser kişi adları (s. 319-323), konu ve terim dizini (s. 324-336) ile tamamlanmakta ayrıca metinde geçen hukukî terimlerin açıklanmasını ihtiva eden bir lügatçe ile sona ermektedir (s. 337-340).

Yukarıda söylendiği gibi bu eserin hazırlayıcısı olan müteveffa Uriel Heyd uzun yıllar süren çalışmalarının sonuçlarını yayın alanına çıktığını görememiştir. Fakat bugün elimizdeki metnin meydana gelişinde ikinci bir müellif olarak kabul edilmesi gereken V. Ménage'ın titiz çalışmasının büyük rolü olmuştur. Eserin birinci kısmını teşkil eden Osmanlı ceza kanunnamesi metinlerini ele alan ve çeşitli devirlerde meydana getirilmiş metinlerin tespiti ve nihayet tenkidli bir metnin meydana getirilişi ve bu metnin İngilizceye tercümesi ile daha geniş ilim âleminin istifadesine sunulması eldeki eserin en başarılı kısımları olarak kabul edilmektedir. İkinci kısım da eserde ele alınan devir kanunname metinleri bakımından XVII. yüzyıl'a kadar geldiğinden bazı hukukî açıklamalarda onu aşan bir tutum içinde bulunduğu görülmektedir. Bununla beraber bu zikrettiğimiz hususlar bu konunun birazda çetrefil olması ve şimdiye kadar ilmi şekilde geniş bir çerçeve içinde ele alınmamış olmasından ileri gelmiştir. Osmanlı hukuku sahasında, araştırmacıların daima müracaat edecekleri vazgeçilmez bir eserdir; bu bakımdan ilme çok ciddi bir katkıdır.